

Waldemar Zakrzewski

ORCID: 0000-0002-9175-5550

Akademia im. Jakuba z Paradyża

w Gorzowie Wielkopolskim

Bezpieczeństwo społeczności lokalnej w aspekcie zagrożeń powodowanych niewybuchami i niewypałami – studium województwa lubuskiego

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest problematyce zagrożeń bezpieczeństwa powodowanych niewybuchami i materiałami niebezpiecznymi pochodzenia wojskowego. Mimo upływu wielu dekad od zakończenia działań wojennych niewybuchy z czasów wojen światowych są nadal bardzo groźne. Autor prezentuje działania pododdziałów wojsk inżynieryjnych w obszarze podejmowania i neutralizacji tych zagrożeń. Wskazuje na konieczność edukacji dla bezpieczeństwa w celu minimalizacji zagrożeń. Celem artykułu jest ukazanie zagrożeń na terenie województwa lubuskiego.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, zarządzanie kryzysowe, zagrożenia niemilitarne, wojska inżynieryjne

Wprowadzenie

Bezpieczeństwo jest podstawową wartością dla każdego człowieka. Może być rozpatrywane zarówno w aspekcie globalnym, jak i w aspekcie międzynarodowym, regionalnym, państwowym, lokalnym i indywidualnym. Szeroki zakres badań prowadzonych nad problematyką bezpieczeństwa powoduje, że w słownictwie występuje szereg różnorodnych definicji pojęcia bezpieczeństwo. Pojęcie bezpieczeństwa pochodzi od złożenia wyrazów: „bez” i „pieczy”. Piecza identyfikowana bywa jako staranie, troska, otaczanie kogoś opieką, ochroną. Przedrostek bez natomiast wskazuje na brak pewnej cechy, rzeczy bądź osoby. Złożenie wskazanych wyrazów bywa traktowane, jako stan, w którym opieka lub ochrona nie są konieczne¹.

¹ *Popularny Słownik Języka Polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 1999, s. 456.

*Słownik współczesnego języka polskiego*² zawiera definicje bezpieczeństwa, jako „stanu psychicznego lub prawnego, w którym jednostka ma poczucie pewności, oparcie w drugiej osobie lub sprawnie działającym systemie prawnym; przeciwieństwo zagrożenia”³. W związku z tym termin bezpieczeństwo odnosić należy do jednostki, grupy społecznej bądź państwa, w którym podmiot nie czuje się zagrożony lub skutecznie może się bronić przed występującymi bądź potencjalnymi zagrożeniami.

W tym miejscu zauważyć należy, że bezpieczeństwo określane jest często jako „stan dający poczucie pewności oraz gwarancję jego zachowania i szansę na doskonalenie”⁴. Z kolei zdaniem O. Diergacziowa, bezpieczeństwo to „stan ochrony interesów człowieka, społeczeństwa, państwa bądź międzynarodowego systemu przed zewnętrznymi i wewnętrznymi zagrożeniami”⁵.

Znawcy literatury przedmiotu bardzo często określają bezpieczeństwo jako „pewnego rodzaju stan psychiczny lub prawny, podczas którego jednostka posiada poczucie pewności, oparcia. Wielu autorów definiuje bezpieczeństwo przy pomocy przeciwstawnych wyrazów, tym samym traktują je jako antonim zagrożenia, jego brak i ochronę przed nim”⁶.

Studiując literaturę problemu, dostrzeżemy, że często bezpieczeństwo utożsamiane jest z pewnością istnienia, przetrwania, a także możliwością funkcjonowania i rozwoju podmiotu. Definicja ta stanowi podkreślenie, iż człowiek, chcący czuć się bezpieczne musi zaspokoić własne indywidualne potrzeby związane z przetrwaniem, istnieniem oraz możliwością doskonalenia i rozwoju w świecie⁷. Definicja pojęcia bezpieczeństwo stale ewoluuje i można przyjąć, że zbiór współcześnie podawanych definicji bezpieczeństwa jest zbiorem otwartym. Ewaluacja pojęcia następuje wraz z ewaluacją środowiska bezpieczeństwa. Jedną z bardziej trafnych interpretacji pojęcia bezpieczeństwo jest definicja przedstawiona przez W. Fehlera, mówiąca, że „bezpieczeństwo jest stanem wolnym od niepokoju, tworzącym poczucie pewności”⁸.

Każda społeczność lokalna czuje się bezpiecznie, gdy ma możliwość realizacji swoich celów, jest pewna stabilności swego bytu i wie, że w pobliżu jest ktoś, kto wesprze ją w sytuacji zagrożenia. Zgodnie z definicją zawartą w słowniku języka polskiego, poczucie to zdawanie sobie sprawy z faktów, zjawisk, które występują w otoczeniu, stanów wewnętrznych, świadomości, czucia, wrażenia. Poczucie bezpieczeństwa

² *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 1, Warszawa 1998.

³ *Ibidem* s. 50.

⁴ A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Warszawa 2009, s. 13.

⁵ W. Malendowski, *Świat u progu XXI wieku. Wybrane problemy*, Poznań 2003, s. 71.

⁶ *Ibidem*, s. 73.

⁷ *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, red. R. Zięba, Warszawa 2008, s. 1.

⁸ W. Fehler, *Współczesne bezpieczeństwo*, Toruń 2003, s. 11.

pojmowane jest jako stan wolny od strachu i lęku, stan spokoju, w kontekście zaspokajania obecnych i przyszłych potrzeb⁹. Bogata literatura z zakresu bezpieczeństwa wskazuje całą gamę czynników kształtujących bezpieczeństwo lokalne¹⁰.

Podobnie w wieloraki sposób definiowane jest pojęcie zagrożenia. *Słownik współczesnego języka polskiego*¹¹ wskazuje dwie definicje zagrożenia. Pierwsza to „stan psychiczny lub prawny, w którym jednostka nie ma poczucia pewności, oparcia w drugiej osobie lub sprawnie działającym systemie prawnym”, druga zaś to „sytuacja niebezpieczna dla życia lub zdrowia”¹². Profesor W. Kitler definiuje zagrożenie jako stan psychiki i świadomości wywołany przez zjawiska postrzegane jako negatywne, a jednocześnie zespół okoliczności mogących powodować powstanie stanu niebezpiecznego dla danego podmiotu¹³.

Z kolei pojęcie zarządzanie kryzysowe zdefiniowane zostało w Ustawie z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym¹⁴. Zgodnie z jej zapisami „jest to działalność organów administracji publicznej będąca elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym, która polega na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków oraz odtwarzaniu zasobów infrastruktury krytycznej”¹⁵. Zaprezentowana definicja jednoznacznie wskazuje, że zarządzanie kryzysowe związane jest z sytuacjami kryzysowymi. Oczywiście dla każdego obywatela pojęcie to, może mieć odmienne znaczenie, w zależności od sytuacji oraz sfery naszego życia, której zdarzenie kryzysowe dotyczy. Termin „zarządzanie kryzysowe” interpretowany jest na różnorodne sposoby. R. Wróblewski definiuje zarządzanie kryzysowe jako „proces kierowania w państwie mający na celu zapobieganie sytuacjom kryzysowym, a w wypadku jej zaistnienia – zwrócenie kierunku rozwoju nagłych i niebezpiecznych wydarzeń, zagrażających żywotnym interesom społeczeństwa”¹⁶.

⁹ *Słownik języka polskiego PWN*, t. 3, Warszawa 1981, s. 218.

¹⁰ Por.: A. Filipek, D. Krzewniak, *Teoretyczne i formalne aspekty bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym*, Siedlce 2018; *Zarządzanie bezpieczeństwem państwa. Wyzwania i ryzyka*, red. T. Szmidtko, J. Kozioł, Piotrków Trybunalski–Warszawa 2016; *Kultura bezpieczeństwa. Potrzeby i uwarunkowania*, red. S. Jaczyński, J. Kunikowski, Siedlce 2016.

¹¹ *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 2, Warszawa 1998.

¹² *Ibidem*, s. 605.

¹³ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie, uwarunkowania, system*, Warszawa 2011, s. 60.

¹⁴ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, (Dz. U. z 2018 r., poz. 1401, 1560).

¹⁵ *Ibidem*, art. 2.

¹⁶ R. Wróblewski, *Zarys teorii kryzysu, zagadnienia prewencji i zarządzania kryzysami*, Warszawa 1996, s. 39.

Zdaniem J. Koniecznego zarządzanie kryzysowe to „systematyczne i metodyczne przedsięwzięcia zmierzające do zapobieżenia lub zredukowania wpływu kryzysu na zasoby i wartości społeczne za pomocą środków kierowania i kontroli oraz koordynacji”¹⁷.

Nieco problemów pojawia się w przypadku definiowania przedmiotu wybuchowego i niebezpiecznego. Słowo niebezpieczny przedstawiane jest jako „stwarzający zagrożeni czymś”¹⁸. Z kolei termin wybuchowy definiowany jest jako „mogący łatwo wybuchnąć wskutek reakcji chemicznej, powodujący wybuch lub wybuchający”¹⁹. W specjalistycznej literaturze przedmiot wybuchowy definiowany jest na kilka sposobów. W normach obronnych²⁰ przedmiot wybuchowy to „wszelkiego rodzaju przedmiot, który ze względu na swoje właściwości wybuchowe grozi niebezpieczeństwem przy niewłaściwym obchodzeniu się z nim albo w razie zetknięcia się z wysoką temperaturą”²¹. W. Kawka postrzega przedmioty wybuchowe i niebezpieczne „jako niebezpieczne przedmioty zawierające materiał wybuchowy”²².

Można zatem wysnuć wniosek, że każdy przedmiot wybuchowy stwarzający wybuch może zagrażać bezpieczeństwu człowieka bądź spowodować coś złego.

Jednostki wojskowe stacjonujące w pobliżu miast, w powiecie czy gminie, zawsze dają lokalnym mieszkańcom zwiększone poczucie bezpieczeństwa. Z jednej strony są dużymi pracodawcami dającymi zatrudnienie społeczności lokalnej oraz płacą podatki, z drugiej wpływają na rozwój kultury, są gotowe nieść pomoc w sytuacjach kryzysowych. Wykorzystanie potencjału pododdziałów wojsk inżynieryjnych w zarządzaniu kryzysowym zauważane jest w różnych sytuacjach. Zazwyczaj społeczeństwo oczekuje wsparcia pododdziałów wojsk inżynieryjnych w sytuacji wystąpienia klęsk żywiołowych, gwałtownych zniszczeń powodowanych anomaliami pogodowymi, pojawieniem się zatorów lodowych na rzekach bądź lokalnych podtopień i powodzi. Wojska inżynieryjne są szczególnym rodzajem wojsk dedykowanym do wsparcia społeczności lokalnej. Wyposażone są w specjalistyczny sprzęt inżynieryjny, który można wykorzystać do działań ratunkowo-ewakuacyjnych,

¹⁷ J. Konieczny, *Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych, wypadkach i katastrofach*, Poznań–Warszawa 2001, s. 116.

¹⁸ *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 1, Warszawa 1998, s. 583.

¹⁹ *Ibidem*, t. 2, s. 550.

²⁰ Zob. Norma obronna: NO-02-A043, *Wojska inżynieryjne. Rozpoznanie, rozminowanie i oczyszczanie terenów z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych. Wymagania*, Warszawa 2008, s. 7, NO-02-A081, *Wojska inżynieryjne. Usuwanie przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych. Wymagania bezpieczeństwa informacji*, MON, Warszawa 2008, s. 4.

²¹ *Ibidem*.

²² W. Kawka, *Zespoły rozminowania i oczyszczania terenu w operacjach reagowania kryzysowego*, Warszawa 2009, s. 10.

do zaopatrywania w wodę i energię elektryczną, do tymczasowej odbudowy uszkodzonej infrastruktury drogowo-mostowej, do odbudowy oraz wzmocnienia wałów przeciwpowodziowych. Ze względu na specjalistyczne wykształcenie pododdziały wojsk inżynierskich mogą realizować specjalistyczne prace przy użyciu materiałów wybuchowych. Na co dzień liczne patrole saperckie podejmują niewybuchy, niewypały i inne materiały niebezpieczne pochodzenia wojskowego, znajduwane na terytorium Polski, wnosząc widoczny wkład w poprawę bezpieczeństwa społeczności lokalnej. Prowadzona przez żołnierzy wojsk inżynierskich działalność edukacyjna wśród dzieci i młodzieży szkolnej, przyczynia się do przeciwdziałania realnym zagrożeniom związanym z „zardzewiałą śmiercią”²³.

1. Zadania wojsk inżynierskich

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej²⁴ jednoznacznie określa rolę sił zbrojnych w życiu naszego kraju. Zgodnie z jej zapisami „Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej służą ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic”²⁵. Pododdziały wojsk inżynierskich realizując codziennie swe specjalistyczne zadania wypełniają konstytucyjne obowiązki wobec społeczeństwa. Pododdziały tych wojsk realizują swe zadania zarówno w trakcie działań bojowych, jak i w sytuacjach kryzysowych. W trakcie prowadzonych działań bojowych wykonują specjalistyczne zadania zabezpieczenia inżynierskich działań i zadania wsparcia inżynierskich działań, do których zaliczamy:

- rozpoznanie inżynierskie terenu i przeciwnika,
- rozbudowa fortyfikacyjna terenu,
- budowa zapor inżynierskich i wykonywanie niszczeń zaporowych,
- przygotowanie i utrzymanie dróg,
- wykonywanie przejść w zaporach inżynierskich,
- rozminowanie terenu i obiektów,
- urządzenie i utrzymanie przepraw,
- wydobywanie i oczyszczanie wody²⁶.

---

²³ „Zardzewiała śmierć”- potoczna nazwa niewybuchów, niewypałów i materiałów niebezpiecznych pochodzenia wojskowego z okresu wojen, znajdujących przez przypadkowe osoby [przyj. autora].

²⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483).

²⁵ Ibidem, art. 26.1.

²⁶ *Wsparcie inżynierskie operacji połączonych*, Warszawa 2013 DD/3.12(A), s. 16.

Z kolei w sytuacji wystąpienia zdarzeń nadzwyczajnych (powodzie, zatory lodowe, anomalie pogodowe powodujące wielkopowierzchniowe zniszczenia, katastrofy naturalne i techniczne), i potrzeby wsparcia układu pozamilitarnego, pododdziały wojsk inżynieryjnych są przygotowane do realizacji specjalistycznych zadań wsparcia poszkodowanej ludności, takich jak:

- odbudowa infrastruktury drogowo-mostowej,
- usuwanie skutków katastrof budowlanych, drogowych i zjawisk atmosferycznych,
- ewakuacja ludzi, zwierząt i mienia przy użyciu sprzętu przeprawowego,
- niszczenie zatorów lodowych,
- uzdatnianie wody na potrzeby ludności cywilnej,
- zasilanie w energię elektryczną rejonów odciętych od źródeł zasilania,
- usuwanie przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych²⁷.

Szczegółowe zadania realizowane przez pododdziały wojskowe w sytuacji wystąpienia klęsk żywiołowych określa Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów SZ RP w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu²⁸.

Działanie pododdziałów wojsk inżynieryjnych na rzecz poprawy bezpieczeństwa społeczności lokalnej zauważane jest w następujących obszarach:

- powojenne rozminowanie terytorium kraju,
- powojenna odbudowa zniszczonej infrastruktury kraju,
- wsparcie układu pozamilitarnego w sytuacji wystąpienia zdarzeń nadzwyczajnych (powodzie zatory lodowe, anomalie pogodowe, usuwanie niewybuchów),
- wsparcie społeczeństwa i samorządów w sytuacji potrzeby odbudowy lub naprawy infrastruktury drogowo-mostowej,
- wsparcie społeczeństwa i samorządów w trakcie organizacji imprez masowych.

Po zakończeniu działań wojennych wojsko wspierało władze cywilne w przywróceniu normalnego życia na oswojonych terenach. Zniszczona w ogromnym stopniu infrastruktura socjalna, przemysłowa i komunikacyjna, silne zaminowanie terenu kraju utrudniały powrót społeczeństwa do normalnego życia. Poziom zaminowania terenu kraju oraz ogromna ilość porzuconej amunicji, bomb lotniczych i pocisków artyleryjskich stwarzały poważne zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi. W tych warunkach pododdziały

²⁷ *Koncepcja rozwoju zdolności inżynierii wojskowej w zakresie reagowania na zagrożenia niemilitarne*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2012, zał. 3.

²⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów SZ RP w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu (Dz. U. z 2003 r., nr 41, poz. 347).

wojsk inżynieryjnych zostały skierowane do realizacji zadań odtwarzania zniszczonej infrastruktury państwa. Zgodnie ze swoim specjalistycznym wykształceniem żołnierze wojsk inżynieryjnych przystąpili do realizacji zadań rozminowania terenu oraz obiektów przemysłowych i komunikacyjnych, urządzania tymczasowych przepraw mostowych w miejsce zniszczonych mostów, odbudowy zniszczonych dróg, usuwanie przeszkód terenowych i rumowisk w miastach, odbudowy linii energetycznych.

Najpoważniejszym problemem w tamtym okresie było zaminowanie terenu kraju dokonane przez wycofujące się wojska niemieckie oraz różnego rodzaju przedmioty wybuchowe i niebezpieczne napotykanie praktycznie na każdym kroku. Problem ten stanowił szczególne zagrożenie dla dzieci.

„W wyniku prowadzonych intensywnych działań bojowych na terytorium Polski od lipca 1944 do kwietnia 1945 roku kraj nasz został potwornie zniszczony, a ponadto silnie zaminowany i zanieczyszczony różnymi przedmiotami wybuchowymi – pociskami, bombami, granatami, amunicją itp. Jak się okazało, po zakończeniu II wojny światowej, Polska należała w Europie do krajów dotkniętych największymi zniszczeniami wojennymi i najbardziej zagrożonych pozostałościami wojny dla pokojowego życia ludności”²⁹.

Rozminowanie terenu Polski, żołnierze wojsk inżynieryjnych realizowali w kilku etapach. Pierwszy etap działań to lata 1945-1956. Silne zaminowanie terenu, demobilizacja armii spowodowały, że celem przyspieszenia realizacji rozminowania, władze podjęły decyzję o włączeniu do procesu rozminowania cywilnych minierów oraz saperów jeńców wojennych³⁰.

„Ale nie tylko ustawione pola minowe oraz grupy min stanowiły śmiertelne zagrożenie. W toku działań bojowych na terytorium Polski porzucono ogromne ilości różnego rodzaju amunicji w magazynach garnizonowych i składach polowych. Bardzo często duże tempo działań nie pozwoliło wojskom w pełni wykorzystać, ewakuować czy też zniszczyć zgromadzonych zasobów amunicji. Dodatkowym niebezpieczeństwem były liczne niewypały i niewybuchy, które znajdowano na każdym kroku. Ten ogrom pozostawionej amunicji strzeleckiej, bomb, był wielkim wyzwaniem dla polskich saperów”³¹.

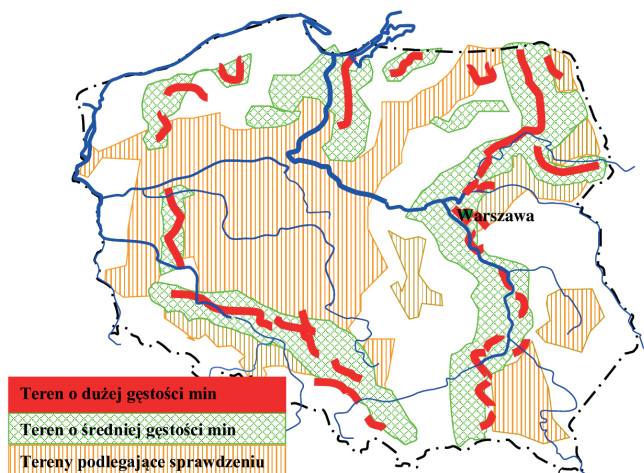
---

²⁹ Z. Barszczewski, *Przywrócone życiu*, Warszawa 1998, s. 253.

³⁰ Ibidem, s. 258 i s. 262.

³¹ W. Zakrzewski, *Wojska inżynieryjne w procesie rewitalizacji terenów powojennych*, [w:] *Spółczesność, gospodarka, siły zbrojne – relacje i wyzwania*, red. M. Piotrowska-Trybull, Warszawa 2015, s. 316.

Problem zaminowania terytorium Polski przedstawiono na Rysunku 1.

Rysunek 1. Mapa ogólnego zaminowania obszaru Polski w 1945 roku

Źródło: Z. Barszczewski, *Przywrócone życiu*, Warszawa 1998.

Drugi, planowy etap oczyszczania terytorium Polski z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych był realizowany po 1956 roku.

Chociaż operacja rozminowania kraju realizowana przez pododdziały wojsk inżynieryjnych została oficjalnie zakończona, problemu minowego na terytorium naszego kraju nadal definitywnie nie rozwiązano. Codziennie żołnierze patroli saperskich oraz grupy pletwonurków minerów realizują zadania podejmowania i neutralizacji różnych przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych.

Na zwiększenie zagrożeń powodowanych niewybuchami i przedmiotami niebezpiecznymi wpłynęły zmiany polityczno-społeczno-gospodarcze, jakie miały miejsce w Polsce w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku.

„Po 1989 roku wojska inżynieryjne odnotowały wzrost ilości zadań związanych z usuwaniem i neutralizacją przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych. Przyczyną wzrostu ilości prac saperskich związanych z rozminowaniem i oczyszczaniem terenu w latach dziewięćdziesiątych XX wieku było:

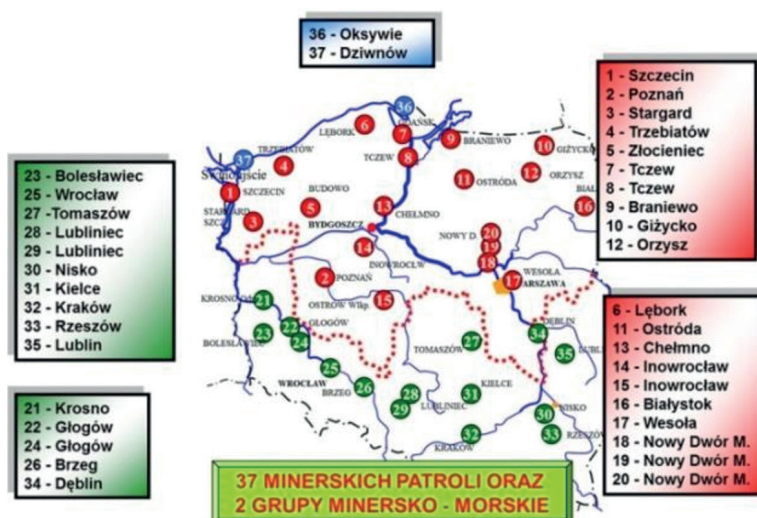
- wycofanie się z terytorium Polski wojsk armii sowieckiej;
- restrukturyzacja polskiej armii i związane z tym przekazywanie terenów i obiektów wojskowych pod zarząd administracji cywilnej³².

³² Ibidem, s. 318.

Reorganizacja polskiej armii przyczyniła się do zmniejszenia stanów osobowych jednostek wojsk inżynieryjnych oraz wzrost liczby obiektów infrastruktury koszarowej i szkoleniowej przeznaczonych do sprawdzenia i rozminowania przed przekazaniem jej dla samorządów lokalnych.

Chociaż od zakończenia działań wojennych upłynęły dziesiątki lat, na terytorium naszego kraju wciąż znajdowane są przedmioty wybuchowe i niebezpieczne z czasów obu wojen światowych. Niekiedy nieostrożność ludzka bądź zwykła bezmyślność staje się przyczyną ludzkich tragedii. Aby zapobiegać tym zagrożeniom oraz sprawnie podejmować i neutralizować przedmioty wybuchowe i niebezpieczne, w Siłach Zbrojnych RP funkcjonują minerskie patrole oczyszczania terenu z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych. Utrzymywane są one w całodobowej gotowości do działań w sytuacji znalezienia niewybuchu i zaistnienia sytuacji kryzysowej. Każdy patrol posiada określony rejon odpowiedzialności. Wielkość rejonu działania uzależniona jest od intensywności działań wojennych i stanu wojennego zaminowania terenu oraz wielkości aglomeracji miejskich na danym terenie. Dla przykładu stolicę Polski zabezpieczają trzy patrole saperskie. Aktualnie w Siłach Zbrojnych RP funkcjonuje 37 patroli saperskich i 2 grupy minersko-morskie, które swoim działaniem zabezpieczają całe terytorium Polski oraz strefę wód terytorialnych. Dyslokacja patroli przedstawiona jest na Rysunku 2³³.

Rysunek 2. Rozmieszczenie minerskich patroli rozminowania

Źródło: dane pozyskane z Zarządu Inżynierii Wojskowej Dowództwo Generalne Rodzajów Sił Zbrojnych.

³³ Dane pozyskane z Zarządu Inżynierii Wojskowej Dowództwo generalne Rodzajów Sił Zbrojnych.

2. Struktura organizacyjna i wyposażenie patroli saperskich

W skład minerskiego patrolu rozminowania³⁴ wchodzi żołnierze odpowiednio wyszkoleni, z doświadczeniem w służbie wojskowej na stanowisku sapersa, z odpowiednimi predyspozycjami psychofizycznymi.

Dowódcą jest żołnierz zawodowy w randze podoficera. Również podoficer zawodowy jest zastępcą dowódcy patrolu. Ponadto w skład patrolu wchodzi:

- kierowca – starszy szeregowy zawodowy;
- kierowca ratownik – starszy szeregowy zawodowy,
- kierowca ratownik – starszy szeregowy zawodowy z uprawnieniami ADR ;
- trzech sapersów – starszych szeregowych zawodowych.

Zasadnicze wyposażenie Minerskich Patroli Rozminowania obejmuje:

- wykrywacz metalu indukcyjny MINEX® 2FD 4.530 – 2 szt;
- kombinezon EOD-9A z manipulatorem kpl.;
- skrzynia walizkowa (system łączności kombinezonu EOD-9A) – 2 szt.;
- kamizelka przeciwdławkowa – 2 szt.;
- szelki do wspinaczki z liną 2 x 25 m – kpl.;
- pilarka spalinowa łańcuchowa STIHL MS341 lub HUSQVARNA;
- torba minerska, chorągiewki z mackami – 4 kpl.;
- nosze na niewybuchy;
- lampa szperacz ręczny 357XP;
- przenośna lampa montowana na kask – 2 szt.;
- kask ochronny (plastikowy) 2 szt.;
- rękawice specjalistyczne 2 kpl.;
- nakolanniki ochronne kpl.;
- łopata saperska ŁS 110 – 4 szt.;
- oskard – 2 szt.;
- topór , łom łapowy, łopata piechoty – 2 szt.;
- sprzęt do transportu stanu osobowego patrolu;
- sprzęt do transportu przedmiotów niebezpiecznych: pojazdy specjalne do przewozu przedmiotów niebezpiecznych o dużych gabarytach oraz pojazdy specjalne do przewozu przedmiotów niebezpiecznych o małych gabarytach;
- sprzęt do rozpoznania: zestawy do rozpoznania;

³⁴ Specjalistyczny pododdział wojsk inżynierskich przygotowany i przeznaczony do rozpoznawania i niszczenia przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych pochodzenia wojskowego. Zob. *Oczyszczanie terenów z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych*, Dowództwo Generalne Rodzajów Sił Zbrojnych, Warszawa 2014, s. 9.

- zestawy rozpoznania pirotechnicznego; zestawy hakowo linowe; zestawy narzędzi niemagnetycznych; detektory metali;
- sprzęt do niszczenia przedmiotów niebezpiecznych;
- materiały wybuchowe i środki zapalające; wyrzutniki pirotechniczne;
- sprzęt i środki do udzielania pierwszej pomocy medycznej;
- środki łączności: do łączności z bazą; do utrzymania łączności podczas transportu materiałów niebezpiecznych; do utrzymania łączności podczas zabezpieczania miejsc neutralizacji przedmiotów niebezpiecznych; do nawiązania i utrzymywania łączności z centrum reagowania kryzysowego wojewody.

3. Województwo Lubuskie

Województwo lubuskie – położone jest w zachodniej części Polski. Powierzchnia to 13 987 km², zaś liczba ludności to ok. 1 020 000 mieszkańców³⁵. Województwo lubuskie graniczy od zachodu z Niemcami oraz z trzema województwami: dolnośląskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim. Lubuskie jest najbardziej zalesionym województwem w Polsce (prawie 47% powierzchni stanowią tereny leśne), z licznymi rzekami i jeziorami. Województwo lubuskie leży na skrzyżowaniu naturalnych szlaków północ-południe i wschód-zachód. Najważniejsze miasta w Lubuskim to ponadstutysięczna Zielona Góra i Gorzów Wielkopolski oraz liczne mniejsze miasta, takie jak: Nowa Sól, Żagań, Żary. Stolica Polski – Warszawa – znajduje się w odległości ok. 450 km od województwa, zaś stolica Niemiec – Berlin – leży odpowiednio 134 km od Gorzowa Wielkopolskiego i 182 km od Zielonej Góry. Dzięki takim walorom krajobrazowym, Ziemia Lubuska jest atrakcyjna krajobrazowo i turystycznie.

Województwo lubuskie to dwa powiaty grodzkie: Gorzów Wielkopolski i Zielona Góra oraz powiaty ziemskie: krośnieński, międzyrzecki, nowosolski, słubicki, strzelecko-drezdenecki, sulęciński, świebodziński, wschowski, żagański i żarski.

Województwo posiada dobrze rozwiniętą sieć dróg publicznych, w tym dróg krajowych, ekspresowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych.

Dobrze rozwinięta infrastruktura transportu kolejowego umożliwia połączenia krajowe oraz międzynarodowe.

Dzięki takim walorom krajobrazowym ziemia lubuska jest atrakcyjna krajobrazowo i turystycznie.

---

³⁵ Dane GUS z 1 grudnia 2019 r.

Opisane uwarunkowania terenowe i infrastruktura transportowa mają wpływ na organizację działań obronnych. W okresie międzywojennym Niemcy wybudowali Międzyrzecki Rejon Umocniony (MRU). Jest to silnie ufortyfikowany pas obronny utworzony w oparciu o rzeki Odrę i Wartę. Ten system umocnień wybudowany został dla obrony wschodniej granicy Rzeszy. W skład MRU wchodzi trzy odcinki obronne różniące się pod względem charakterystyki geograficznej terenu oraz zróżnicowanym nasyceniem obiektów i zapór fortyfikacyjny. Jest to jeden z największych podziemnych obiektów fortyfikacyjnych na świecie. Łączną długość korytarzy podziemnych MRU szacowana jest na około 35 km. Obiekt ten został wykorzystany w 1945 r do organizacji pasa obrony przed nacierającymi Wojskiem Polskim i oddziałami armii Związku Radzieckiego. Na terenie Ziemi Lubuskiej znajdowała się bardzo ważna część niemieckiego systemu obronnego, tzw. odrzańska rubież obronna. W rejonie Gorzowa Wlkp. rozpoczynały się fortyfikacje obronne Wału Pomorskiego, które poprzedzone były linią umocnień nadnoteckich. Z kolei między Wartą a Odrą na linii Santok–Brody usytuowany MRU, wraz z mniejszymi pasami obronnymi Cybinka–Gorzów Wlkp. i Słubice–Słońsk wraz z licznymi fortyfikacjami nabrzeża odrzańskiego. Do tworzenia silnego pasa obrony wykorzystano teren lesisto-jeziorny w oparciu o linię jezior obrzańskich. Wzdłuż rzeki Odry od rejonu Sulechów–Cigacice pobudowano silnie ufortyfikowane umocnienia Linii Odrzańskiej. Te trzy elementy niemieckiego systemu obronnego między Bałtykiem a Sudetami (Wał Pomorski, Międzyrzecki Rejon Umocniony i linia Odrzańska) miały osłaniać bezpośrednio centrum III Rzeszy. W systemie obronnym szczególnie rolę przypadła miastom zamienionym na twierdze, takim jak Kostrzyn nad Odrą czy Głogów. Fortyfikacje oraz liczne zapory inżynieryjne wraz z polami minowymi oraz grupami min były nadzieją coraz słabszej armii hitlerowskiej. Na tym odcinku toczyły się zacięte walki co do dzisiaj skutkuje znajdowaniem w ziemi i akwenach wodnych niewybuchów i innych materiałów niebezpiecznych pochodzenia wojskowego.

Po zakończeniu działań wojennych na obszarze województwa lubuskiego stacjonowało wiele jednostek wojskowych zarówno Wojska Polskiego, jak i Armii Radzieckiej. Jednostki te wykorzystywały do szkolenia olbrzymie poligony i place ćwiczeń. Mimo prowadzonych sprawdzeń po zakończonych zajęciach z użyciem środków bojowych i ostrej amunicji, nie uniknięto pozostawienia w gruncie niewybuchów i materiałów niebezpiecznych.

4. Patrole saperskie na Ziemi Lubuskiej

O tym, że problem niewybuchów i materiałów niebezpiecznych jest stale aktualny świadczą codzienne działania patroli saperskich. „Zardzewiała śmierć” nadal jest spotykana na placach budów, na polach uprawnych, w lasach, w jeziorach, na plażach morskich i na dnie Bałtyku. Służby państwowe codziennie przyjmują kilkanaście, a niekiedy i kilkadziesiąt zgłoszeń o znaleziskach materiałów wybuchowych i niebezpiecznych pochodzenia wojskowego. Po zgłoszeniu patrole rozminowania podejmują natychmiast interwencję i bez większych uciążliwości dla społeczności lokalnej starają się podjąć niewybuch i zneutralizować zagrożenie. Jednakże niekiedy ze względu na wielkość zagrożenia i potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańcom, konieczna jest czasowa ewakuacja ludności, co nie zawsze spotyka się z pełnym zrozumieniem. Niestety niekiedy o tragicznych wypadkach oraz zaskakujących znaleziskach informują media. Ponadto nieodpowiedzialne działania poszukiwaczy przygód i skarbów, miłośników militariów czy najzwyczajszych zbieraczy złomu, często kończą się śmiercią lub trwałym kalectwem.

Podejmowanie i neutralizację niewybuchów i materiałów niebezpiecznych z terenu województwa lubuskiego realizują trzy patrole saperskie. Na północy województwa zadania oczyszczania terenu realizuje patrol z 2 Stargardzkiego batalionu saperów ze Stargardu. Rejon jego działania obejmuje miasto Gorzów Wielkopolski oraz powiat gorzowski i strzelecko-drezdenecki. Z kolei patrol saperski z 5 Kresowego batalionu saperów w Krośnie Odrzańskim zabezpiecza teren powiatów krośnieńskiego, międzyrzeckiego, słubickiego, sulęcińskiego, świebodzińskiego, żarskiego. Południową część województwa zabezpiecza patrol saperów z 4 batalionu inżynieryjnego stacjonującego w Głogowie. Rejon odpowiedzialności tego patrolu to miasto Zielona Góra oraz powiaty – nowosolski, wschowski, zielonogórski, żagański.

Statystyki prowadzone przez Zarząd Inżynierii Wojskowej Dowództwa Generalnego Rodzajów Sił Zbrojnych obrazują ogrom zagrożeń jaki generowane są przez niewybuchy i inne materiały niebezpieczne pochodzenia wojskowego. Tabela 1. zawiera zestawienie interwencji oraz ilości podjętych niewybuchów i materiałów niebezpiecznych na terenie województwa lubuskiego w 2019 r.

Lp.	Patrol	Ilość przyjętych i wykonanych zgłoszeń	Ilość interwencji przyjętych i wykonanych w rozbiu na powiaty	Ilość podjętych przedmiotów
1	Patrol rozminowania Nr 3 Stargard	35	35 – pow. gorzowski	26 946 Razem: 26 946
2	Patrol rozminowania Nr 21 Krosno Odrzańskie	147	40 – pow. żarski 35 – pow. słubicki 24 – pow. krośnieński 18 – pow. świebodziński 17 – pow. międzyrzecki 13 – pow. sulęciński	568 465 338 150 146 50 Razem: 1717
3	Patrol rozminowania Nr 22 Głogów	64	34 – pow. zagański 18 – pow. zielonogórski 6 – pow. wschowski 6 – pow. nowosolski	364 274 7 11 Razem: 656

Źródło: Zarząd Inżynierii Wojskowej Dowództwo Generalne Rodzajów Sił Zbrojnych.

Wielkie znaczenie dla bezpieczeństwa lokalnego ma realizowany przez saperów proces edukacji dla bezpieczeństwa. Pomimo mnóstwa codziennych zadań saperzy znajdują czas na spotkania z dziećmi i młodzieżą, prezentację zagrożeń wynikających z nieostrożnego postępowania z przedmiotami wybuchowymi i niebezpiecznymi, naukę właściwego zachowania po znalezieniu takiego przedmiotu. Działania te spotykają się z pozytywną oceną ze strony społeczeństwa. Chętnie z tej formy edukacji korzystają zarówno szkoły podstawowe, jak i ponadpodstawowe.

Podsumowanie

Przez lata prowadzenia rozminowania terenu ziemi lubuskiej, saperzy zneutralizowali ogromną ilość min, pocisków, bomb oraz różnego rodzaju amunicji. Swoją ofiarną i pełną niebezpiecznych sytuacji codzienną służbą, żołnierzy wojsk inżynieryjnych przyczyniają się do wzrostu poczucia bezpieczeństwa społeczności lokalnej. Patrole saperskie są ważnym elementem poprawy poczucia bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Nieoceniony jest wkład żołnierzy patroli saperskich w proces edukacji dla bezpieczeństwa dzieci i młodzieży. Sprawna neutralizacja zagrożeń powodowanych niewybuchami ułatwia szybki rozwój wielu dziedzin gospodarki regionu. Nieszablone działania patroli saperskich tworzą klimat dobrej współpracy wojska i społeczności lokalnej. Codzienne działanie patroli saperskich związane z oczyszczeniem terenu z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych przyczynia się do wzrostu zaufania społecznego do wojska.

Bibliografia

1. Barszczewski Z., *Przywrócone życiu*, Warszawa 1998.
2. *Popularny Słownik Języka Polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 1999.
3. Fehler W., *Współczesne bezpieczeństwo*, Toruń 2003.
4. Filipek A., D. Krzewniak, *Teoretyczne i formalne aspekty bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym*, Siedlce 2018.
5. Kawka W., *Zespoły rozminowania i oczyszczania terenu w operacjach reagowania kryzysowego*, Warszawa 2009.
6. Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie, uwarunkowania, system*, Warszawa 2011.
7. *Koncepcja rozwoju zdolności inżynierii wojskowej w zakresie reagowania na zagrożenia niemilitarne*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2012.
8. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483).
9. *Kultura bezpieczeństwa. Potrzeby i uwarunkowania*, red. S. Jaczyński, J. Kunikowski, Siedlce 2016.
10. Malendowski W., *Świat u progu XXI wieku. Wybrane problemy*, Poznań 2003.
11. Norma obronna: NO-02-A043, Wojska inżynieryjne. Rozpoznanie, rozminowanie i oczyszczanie terenów z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych. Wymagania, MON, Warszawa 2008.
12. Norma obronna: NO-02-A081, Wojska inżynieryjne. Usuwanie przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych. Wymagania bezpieczeństwa informacji, MON, Warszawa 2008.
13. *Oczyszczanie terenów z przedmiotów wybuchowych i niebezpiecznych*, Dowództwo Generalne Rodzajów Sił Zbrojnych, Warszawa 2014
14. *Słownik języka polskiego*, t. 3, Warszawa 1981.
15. *Słownik współczesnego języka polskiego*, t.1, Warszawa 1998.
16. *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 2, Warszawa 1998.
17. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów SZ RP w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu (Dz. U. z 2003 r., nr 41, poz. 347).
18. Urban A., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
19. *Wsparcie inżynieryjne operacji połączonych*, Warszawa 2013 DD/3.12(A).
20. Zakrzewski W., *Wojska inżynieryjne w procesie rewitalizacji terenów powojkowych*, [w:] *Spółczesność, gospodarka, siły zbrojne – relacje i wyzwania*, red. M. Piotrowska-Trybull, Warszawa 2015, s.314-322.
21. *Zarządzanie bezpieczeństwem państwa. Wyzwania i ryzyka*, red. T. Szmidtka, J. Kozioł, Piotrków Trybunalski-Warszawa 2016.
22. R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Warszawa 2008

Safety of the local community in the aspect of dangers caused by unexploded ordnance a study of the Lubuskie Voivodeship

Abstract

The article is devoted to the issues of security threats caused by unexploded ordnance and dangerous materials of military origin. Despite the fact that many decades have passed since the end of hostilities, unexploded bombs from the world wars are still very dangerous. The author presents the activities of engineering troop sub units in the area of taking and neutralizing the threats. It indicates the need for education for safety in order to minimize threats. The aim of the article is to show the threats in the Lubuskie Voivodeship.

Keywords: security, crisis management, non-military threats, engineering troops